
NYÚZRUM – Színházi, irodalmi és személyes hírek a nyolcvanas évekből¹

Balog József *

* irodalomtörténész, színművész, az SZTE Kommunikációs és Médiatudományi Tanszékének oktatója, a MASZK Egyesület elnöke és művészeti vezetője

1982. március tizenkilencedikén megkérdezem, hogy „mit csináltál a rád bízott talentumokkal?” Nem én kérdeztem, nem használok ilyen szavakat, huszonegy éves vagyok, más nyelven beszélek. Most mások szavait használom. Eredetileg ez Sütő András kérdése. Előtte egy nappal, hogy tovább merevítsem a kérdés maszkját, és egyáltalán ne hasonlítson a találkozásra egy fiatalemberrel, következzen egy citátum Illyés Gyulától. „Hitem, hogy az emberiség pirkadása jön. A vadszelídítő tekintetektől.”

Ezzel még nincs vége, mert a hármasságok dicséreteként, még egy Herzen is felbukkan, ugyanebből az évből.

Mindközül, az egyetlen, mai napig is túlélő (aktuális?) idézet tőle: „Politikai szabadság híján az irodalom az egyetlen szószék, melynek magaslatáról hangot adhat a nép lelkülete.”

Le tudnék itt ragadni (most?). De, máshol, máshonnan, másként folytatom.

Szinte szó szerinti idézetek következnek, irodalmi-színházi vonatkozások. Másik idők és másik ének. Mindenki másoknak, mások ideje, és másoknak énei. Nem forszíroznám, hogy a mai micsodája lenne a micsodának és kicsodái a kicsodáknak, mert a mai még nem releváns, ahogy a holnapi sem. A tegnap pedig nem idézhető, mert a tegnap, tényleg tegnap született. Felnőtt, elszakadt, másik életet él, másik időben, másnak szereteteivel érintkezik, másként érez. Engedhet ugyan hajdani az érzéseinek, de az már semmiképpen nem felénk, nem a mi irányunkba enged, nem felénk hullámszik.

1 Főszerkesztői lábjegyzet: az 1980-as évek színházi világáról, azon belül is az egyetemi színpadok helyzetéről, belső műhely hangulatáról értekeznek.

Nem.

Merről áramlik a múlt, talán követhető, hová, milyen irányba mutat az áramlása? Nem tudom. Rajtunk történik, rajtunk keresztül. Bennünk változik tovább, holott változhatatlan.

A feltételes mód múlt idejű alakja analitikus. Segédigéje a volna, ami a van, feltételes módú, egyes szám, harmadik személyű alakja.

Az analitikus szó jelentése: részeket vizsgáló módszer. Az analitikus jellemábrázolás során a szereplők érzelmeinek okait állítjuk a középpontba. Erre a most következőkben sem módomban, sem rálátásom nem lesz. A szereplők egyik része közismert, történelmi vagy irodalomtörténeti alak. Érzelmeik okai számomra többnyire ismeretlenek, és barátaim akkori énjének érzelmi oknyomozására sem vállalkozom. Hajdani célom a történetek töredékének szubjektív rögzítése, és saját érzelmi állapotaim leírása volt. Akkori érzelmeim okai ma már inkább következmények, vagy rég felszívódott, nyomtalanul eltűnt és elfelejtett sebek. Esetleg egyáltalán nem felszívódott és el sohasem tűnő sebesülések. Akár így, akár úgy lényegüket vesztett epizódok. Az epizód szó eredeti, görög jelentése szerint annyit tesz, „mellette futó”.

Akkor, így. Pillanatok, amelyek mellettem futottak, s amelyek mellett futok.

FUTAMOK

1983. április 1.

Tudod, azért teljesen kikészítettek ezen a rendőrségen. Csak hazajöttem ma is, magam elé tettem a Mozgó Világot, de összefolytak a betűk. Aztán maszturbáltam és elaludtam.

(Laci mondta)

1983. január 13.

Pongyola járású lovatat fékezd meg erősen S lépni tanul büszkén, tánchoz emelve nyakát. (Arany János?)

1983. február 1.

Pompás alkalom

Már illan a délután

Szép szőke kert alatt

Szép szőke délután

(Bereményi Géza – Cseh Tamás?)

Holnap leírok egy másik dalt is.

1983. február 11.

Dehogy írtam.

1983. április 20.

A próbák leírása azért hiányzik, mert külön írok róluk. Nem külön része az életemnek, de nem tudnék itt a megfelelő terjedelemben foglalkozni vele. (Dehogy írtam.)

(2020. április 4.)

Tudok egy módszert, hogy minden nő beléd szeret.

Mondd már az árát, mondd, mennyit ér neked.

Hisz kígyó lettem, aztán meg férfinő.

Ne hagyj itt másnak, az életem tied.

Mondd már az árát.

Egy ilyen élet nem jár akárkinek.

1983. április(?)

Szólt az orosztanárnő: „ez nem színház, Sztarenki, ez az élet”

Születésnap: benyitottam a könyvtár ajtaján. Az ajtón kis ezüst táblácska állt. Rajta arany betűkkel rövid szöveg: „Pilinszky János születésének hatvanadik évfordulóját a városban nem ünnepeljük.”

(„Születtem 1921 november 27-ikén, a Nyilas jegyében. Bal tenyeremről azt mondják, akár egy közönséges bűnözőé lehetne,.. *Sheryl Suttonnak*

Pilinszky János”)

1981. december 3.

44 éve halott József Attila

1983. július 13.

Dunaföldvár. Attila este érkezik. Megnézünk egy jó szándékú (Pokol felé is), de pocsék előadást. A Fűtőt. Utána vita. Hajnóczy szelleméről beszélnek. Aki akarja, megérti, de sok haszna nincs. Olyanok e viták, mintha egy fuldoklónak tartanánk előadást a sertéstenyésztés előnyeiről. S, ez a hasonlat, azt hiszem, az egész amatőrmozgalomra igaz. Így segítjük egymást.

A vita után Attilának megmagyarázzák, hogy „ilyen az élet”. (lényege, pénz beszél, kutya ugat, mi pedig menjünk haza.)

Éjszaka meg akarjuk csinálni a Nárciszt. (Ungvárnémeti). Ketten elalszunk. A hajnal gyönyörű, annyira, hogy Attila javaslatára hagyjuk az egész rohadt színházat és elindulunk haza, hozzájuk.

Vasárnap délelőtt beszélgetünk a Zsófiék kertjében, Szekszárdon. (Kitelepített németek, idetelepített szlovákiai magyarok. Elvett kertek, majd a kárpótlás. A régi, tornácos, sváb házakból alig maradt egy-kettő. A nagyanyjékhoz (Zsófinak), még Szlovákiában, bement egy orosz katona. A nagyobb állatokat lelőtte, a kisebbeknek kitekerte a nyakát. Aztán másnap újra jött. Kisgyereket keresett, aki majd hajtja nekik a teheneket. De, ravaszabbak voltak a háziak a bűjtetésben. A nagymama nem haragszik. Csodálkozik inkább ezen a felfordult világon.) nekem egész idő alatt Illyés jár a fejemben. A Kháron ladikjának 25-30 megrendítő oldala, mikor a Hegyén (pont errefelé talán) egy utolsó gazdával beszélget.

Ilyen a szám íze most is.

A táj párás, fényes, gazdag és gyönyörű.

Alszunk egész délután.

Este, két német fiúnak (gazdasági iskola, Hamburg mellől, tiszta tekintet, parasztian tiszta, ők nem is tudhatnak erről, de, annyi bizonyos, nem ilyen fiúk üvöltöznek részegen a Notre Dame előtt) lányokat keresünk, aztán egy cigányasszony – özv. Farkasné, józsefpusztai, szegény, beteg, 72 éves, idős asszony, egyik cigarettáról a másikra, mindenivó – némi készpénzért, boldog életet ígér.

Éjszaka egy új Esterházy novellát olvasok (szomorú és nehéz, tehát nem boldog, de amúgy nem is annyira boldogtalan, tehát nem tudom, nem tudom).

Attila nem alszik. Egész délelőtt zongorázik (egy év és művész lesz, minek Bach, Beethoven és Bartók mellé a sok romantikus hülye – Schubert -, egy év csak gyakorlás) és az Allegro barbaro-t hallgatja.

Aztán felolvas. Epiktétosz kézikönyve. (Ó, sztoikusok, cinikusok, zénonisták, nihilisták, dekadensek, kommunisták (pardon) – hitvány epigonok: Ti mind!), egyoldalú kissé, de félelmetes. Rabszolga, i. u. 53-138. élt. Görög.

Aztán a Romlás virágai. Alig ismertem verset ebből a kötetből, csak az Albatroszt. Félelmetesen egységes és korokat átlépő – tagadó?, meghaladó? – versek. Úgy kezdete egy új lírának, hogy párja is alig akad a mai napig. Az arcán van valami, ami Székely B.-re emlékeztet. Fájdalmas gúny. Efféle.

Délután, egyet gondolva, vissza Földvára. Angelussal. (A Woyzeckben játszott, Marie szeretőjét, a Stúdió K-val, később megnéztem a képét a K. könyvben, szakállal, nagyobb hajjal, nagyon szép férfi – szomorúan szép -, most táncot tanít és táncszínházat szervez, Attila haragudott rá, én kíváncsi voltam).

Beckett előadás. Címe, Szöveg és zene. 1957-ben készült rádiójátéknak. Jó előadás. Azaz, a darab félelmetes. Valaki emlékezni próbál. Érzelmeit és gondolatait hívja, idézi, kéri, az egyszerűbb emlékekkel megbirkózik, de a kulcsmondat után – „mikor szerette nem kapta meg, s miután megkapta, nem tudta szeretni többé” – a zene sem érvényes tovább. S, együtt is tehetetlenek. Az Ember kibotorkál. A múlt elérhetetlen. A színpadon maradó csönd nem a Beckett-nél emlegetett „emberutáni” csönd. E csönd a lehetetlen imája, melynek csak az emberrel együtt ilyen a formája.

Jó, hogy visszamentünk.

444.huNÉGNEGYED2018. december 1. Szombat 19.32 Fazekas Gergely

„1976-ban a Római Operaház operát rendelt az amerikai experimentális zeneszerzőtől, Morton Feldmantól, aki úgy döntött, Samuel Beckettet fogja felkérni a libretto megírására. A zeneszerző és az író Berlinben találkozott, ahol Beckett éppen *Footfalls* című darabját próbálta. A súlyosan rövidlátó Feldman a kulisszák mögül érkezett, és olyan lendülettel indult köszönteni az író, hogy nem vette észre a színpad szélét: leesett a nézőtérre. Miután összeszedte magát, a várva várt találkozás létrejött, így Beckett kifejthette Feldmannak, hogy sem az opera műfaját nem szereti, sem azt, ha a szövegeit megzenésítik. A zeneszerző maximálisan egyetértett vele: „Nagyon ritkán használok szöveget a zenémben. Rengeteg vokális darabot írtam ugyan, de szövegük nincs.” E némiképp abszurd találkozás végül a zene történetének első Beckett-operáját hozta magával, már ha az 1977-ben Rómában bemutatott, egyetlen szoprán énekesre és zenekarra írott *Neither* című darabot a maga tizenhat verssornyi szövegkönyvével és minden drámaiságot nélkülöző zenéjével operának lehet egyáltalán nevezni.

A zenetörténet második Beckett-operája, a november 15-én a milánói Scalában bemutatott *Fin de partie* ezzel szemben ízig-vérig opera. Kurtág György zenéje intenzíven él a négyszáz éves műfaj számos, jól ismert eszközével és kifejezetten tradicionális darabnak tekinthető, amennyiben nem valamiféle posztpolgárokat pukkasztó posztmodern antioperáról van szó, hanem olyan műről, amely természetes módon illeszkedik a hagyományba. Világosan hallható, hogy Kurtágnak számos konkrét modellje volt: Monteverdi a szöveg-zene viszony kialakításában, Muszorgszkij a drámai erő és az atmoszféra megteremtésében, Debussy a francia deklamációban és a drámai eszközök ökonomikus használatában és talán még a kései Verdi, a *Falstaff* Verdije is ott van a háttérben néhány komikus elemében. Mindez nem jelenti, hogy a *Fin de partie* ne lenne kivételes, és kivételesen eredeti darab, szinte minden szempontból.”

Az 1983-as füzet következő füzetében talált, majdnem szó szerinti idézetek
„_ó jaj jöjjetek fiúk a csend rejtekéből barátaim a lángba visszahullnak mind”
„_ a szívemet a kegyetlen nőszemélynek adom akiről hírlík hogy volt olyan kit csak
babusgatott mélán de a másiktól gyereke van kit sokáig szoptatott”
_ „ő kapja lüktető szelencém kivel a strandon meztelen mellettünk négy cigány hallgatott
nem keltem egybe csak később száraz szalmán rangomat rejtve míg magom engem csurgatott”
_ ’s e macska fialjon nekik nyálás kölyköket”

1983. november 29.

MV-nak (Mozgó Világ) leadva 1982. október 7.

Kulinnak (Ferenc) meghúzva: 1982. december 4.

Kefe (levonat): 1983. február 8.

A fenti dátumok Szörényi László: *Ars mutilandi Hungarica*, azaz a megcsönkítés mestersége magyar módra – Delfinológiai vázlat című munkájának meg(nem)jelenés történetét fedik. Mert a tanulmány persze nem jelent meg. Hangnemében szemernyi kímélet sincs, gúnyol és vág, ahol tud. Tegyük hozzá: jogosan. Legyen toleráns az ember a demokráciában, de ne itt és most. Kulint egyébként, azóta menesztették. Ám, ez nem sikerült olyan simán, mint a múltkori főszerkesztő „váltás”. Tiltakozott a JAK (József Attila Kör), az Írószövetség egy része, aláírások gyűjtése kezdődött (Szeged, 151 aláírás!) és egy nyilvános vitán a pesti jogi karon elküldték az egész minisztériumot (Kedves, Tóth Dezső!) a búsba.

Most lássuk a tanulmányt, Kiktől, honnan, mikor, mi maradt ki?

Horatius 1891. – Pozder Károly kiadásában a nemiséget sejtető jelenetek.

Vörösmarty Mihály kritikái kiadás, kimaradt egy vers, melyet egy szláv tisztviselő 1836-ban firkált magyar-gúnyoló versére válaszolt a költő. (Szomszédos, baráti népek megsértésének ürügyével.)

Jósika Miklós Emlékiratai, Magyar Helikon 1977. (Heckenast 1865-ben adta ki.) 1977-ben 16 szöveghely kihagyással jelenik meg. 1950 óta Rásasréti-nek hívják a Rákosi viperát, Esterházy-rostélyos helyett Puskin-rostélyos szerepel, és kimaradnak szláv, román és kínai szereplők a kiadásból.

Petőfi Sándor MH 1967. Hiányzik a Kerényi Frigyeshez írott XIII. úti levél, amelyben a beregszászi zsidó kocsmárosokról ír, akik nagyon a költő bögyiben vannak.

Mikszáth Kálmán Kritikai Kiadás 29. kötet, A selyem kokárda című elbeszélés néhány részlete, a cselekmény 1849-es. „Megfogamzott benne a gondolat, hogy az oroszokat hívja be segítségül ellenünk.” A következő mondat kimaradt: „Az a nemzetet, mely egyedül képes vállalkozni széles e világon a bakó szerepére.” A folytatás megjelenik: „De ennek a behívásnak némi jogos szint kellett adni.” A következő mondat hiányzik: „Mert talán az oroszok, e vad hordák sem jöhettek volna be, a legszentebbet, egy nemzet jogait letapodni, ha legalább látszólagos joguk nincs arra. Az kellett neki, hogy a nemzet verje meg magát.”

Gárdonyi Géza, kimaradt egy „Imádkozzunk!” felszólítás, A gyerekek című elbeszélésből.

Móricz Zsigmond, A boldog ember című munkájából a „haza” kifejezés elől a következő három jelző maradt ki: „kis trianoni csonka” (haza).

Krúdy Gyula: Tegnapok ködlovagjai című gyűjteményének kiadásából kimaradt a Kun Béla portré, és a Magyar Tükör (1921) írásból, a romának által kirabolt Debrecen leírása. Juhász Gyula Összes versei, Szépirodalmi 1977. Az erdélyi gyermek című vers maradt ki.

Idegen utcák köveit csak rója,
Fekete vihar szele elsodorta,
Tegnap kicsiny volt, örült víg meséknek.

Adjatok néki menedéket!

Egy kertre gondol, csendes ősi házra,

Nagy hintalóra, ódon bibliára,

Játéka olyan korán ért ma véget.

Adjatok néki menedéket!

Erdély: ez nem szó neki. Dus valóság,

Öröm és napfény, kenyerek és rózsák.

Az első bánat és az első ének...

Adjatok néki menedéket!

Kosztolányitól nem jelenik meg a Lázongó szovjet költő című vers:

„Lunacsarszky

Belőlem

több rímet nem facsarsz ki!”

Szörényi László egykori gyűjtéséből az 1983-as naplóbejegyzésem alapján idéztem fel momentumokat, hol szó szerinti idézetként, amelyeket nem mindig jeleztem külön, hol összefoglaló formában. Hajdani Mesteremnek most és innen is köszönöm, hogy annyi szép estét, órát, előadást, szeminárium- és interjúidőt tölthettem felejthetetlen társaságában, páratlan szellemének sodrásában, lenyűgözően prezentált történeteinek hullámain utazva. Aligha lennének azok és olyanok, akik vagyunk – bátorkodván kiterjeszteni, egyes számú, személyes beszédem, többesek számába irányozva, mintegy helyettük is – ha Szörényi László Tanár Úrral nem találkozunk.

1983. december 3.

Megjött Pali (Sztarenki) és megjött kazalnyi hír is vele. Erdélyből, mely alkalom a kollektív szörnyülködésre a mostani években.

Most nincs víz, villany, fűtés és nincs ennivaló. Ez utóbbi már évek óta, az energiahiány mostanra lett katasztrofális.

Hideg a színház, a kórház, a kocsmá.

Mindenki iszik és nevet, nevet – hogy így bírja ki – és kérdezi: mikor jöttök már?

Kérdezik – milyen a Duna? Szeged, nagy város? Mintha más bolygó lenne az ország, a vendég pedig fényévekről érkezne.

Van válasz?

Aztán mondják – Ezek, Ezeknek, Ők, Tőlünk, Nekik.

Ami kettő volt mindig, most már az illúziókban sem lehet egy. Ők románok, és övék az ország. Sepsiszentgyörgyön két román család volt, most harminc ezer román él a városban.

Mire meghalunk, mondom, kipusztul másfél millió magyar. Haza az, amit annak gondolok. Ez volt a Babits-műsornak az alappontja. Erre aztán rögtön mondhatják (mondták), NACKÓ – kedves, játékos kis szó, kategorizál és tipizál, de leginkább hamar elintéz valamit, ami így ír le.

Ha, a hírt magaménak érzem, a román barbarizmus és a magyar, hazai, politikai hazudozás, elkenés, tehetetlenség pedig fölháborít, akkor Erdély a hazám.

De, ha a cselekvési teremet és a segítség adás módozatait nézem, nem az. Itt is és ott is, egyaránt tehetetlen vagyok.

1983. december 12.

Ha „Emlékiratra” gondolok, kettő is eszembe juthat hirtelen. Duray Miklós Kutyaszorító című kötetét New Yorkban adták ki, a könyv a csehszlovákiai magyar kisebbség sorsának

legfontosabb forrása. Csoóri írt hozzá előszót, amely miatt egy évre „kitiltották” a hazai irodalomból. Durayt pedig hazaárulás, a köztársaság rendjének megsértése, stb. vádjával bíróság elé állították. Hónapokig húzódó per után ideiglenesen felmentették.

Kassák Egy ember élete című önéletírása 45-óta most jelent volna meg teljes kiadásban, az 1918-19-es eseményekkel és az emigráció éveinek leírásával együtt. Már a boltokban volt a könyv, amikor „nyomdai hibákra” való hivatkozással, visszarendelték. (december 23.-án megjegyzem, hogy a Kassák könyv megjelent végül, „pillanatnyi volt a zavar”.)

Konrád György Cinkos című regénye idén jelent meg az AB Kiadónál, a szamizdatban való megjelenés is sors tehát.

Összegezve. A megjelenések formáitól függetlenül, egy nagyon szűk körön kívül, e művek elérhetetlenek. Vita és befogadás, széles publicitás nem folyhat róluk. Erre, egyébként az „írástudók” nagy része képtelen is volna, mivel kicsi agyacskájukban meg lehetne rendezni Az ember tragédiájának tizenharmadik színét. („Az úr”)

Bizonytalan időre csak a lappangás állapota marad.

Nüansz.

Két éve – szombat – a Márványembert vetítik a JATE Klubban. Taki (Takáts József) és egy pozsonyi barátja felvillanyozva jönnek ki, és „ha, majd a Vasembert vetítik”, kezdik mindketten, egyszerre a mondatot. Bizakodás.

Másnap Lengyelországban bevezették a szükségállapotot.

1993. november 30.

Én mondani Domonkos István: Kormányeltörésben.

A bejegyzés kiegészítve, 2020. május 2.

Bosnyák Istvánnak ajánlva

Elmém csak tévelyeg széllal kétségben,

Mint vasmacska nélkül gálya a tengerben;

Kormányeltörésben,

Nincsen reménysége senki szerelmében.

(Balassi Bálint)

IZZASZTÓ RENDSZEREK – a tőkés iparban a munkaintenzitás növelésének különféle rendszerei.

(Közgazdasági kislexikon)

A társadalmi fejlődés azt mutatja, hogy a magántulajdon nem örök kategória.

(Közgazdasági kislexikon)

PROLETARIATUS – a tőkés társadalom bérmunkásainak osztálya, amely a termelési eszközök tulajdonától megfosztva kénytelen a tőkéseknek eladni munkaerejét.

(Közgazdasági kislexikon)

NÉPESSÉG MIGRÁCIÓJA – egyes országok állampolgárainak bevándorlása egy másik országba állandó, vagy időleges letelepedés céljából.

(Közgazdasági kislexikon)

én lenni

A vers innen folytatódik tovább, egészen az utolsó két sorig.

nem gondolni

kollektív nem gondolni privát

Djuphult, 1971

Soha akkor, és soha mostanáig meg nem néztem, hol is van Djuphult, talán egy egzotikus szigetre, ha gondoltam, a karibi vagy az Indonéz szigetvilág környékén. Viszont. Svédország, persze, Stockholm alatt és Rigával egyvonalban. Jobbra, fönny Koppenhágától kb. 300km. Valahol félúton Stockholm és Koppenhága között.

Itt és mindörökre, a nyolcvanhármas, 83-as évet lezárom.

Harminchét évvel később megkeresem a 83-as járatot. „A szegedi 83-as jelzésű autóbusz Makkosház és a Vadkerti tér, buszforduló között közlekedett. A járatokat a Tisza Volán Zrt. üzemeltette. A város egyik legjelentősebb és legnagyobb forgalmú autóbuszjárata volt. Átlagos követési ideje 20 perc. A leghosszabb üzemidejű szegedi helyi buszjárat volt, munkanapokon az első 83-as 4.30-kor indult Makkosházáról, az utolsó pedig 23.53-kor érkezett

meg. Néhány rendkívüli esettől eltekintve az összes ezen a vonalon közlekedő busz, csuklós volt.”

A 83-as év a végéhez ért, itt, az elbeszélésben is. Minden szereplőnek, kik élve vagy halva, köszönettel tartozom. Azért leginkább, hogy voltak ott, és átjövén ide is, már semmiben nem akarnak és tudnak mássá lenni, mint amivé onnan váltak. Holtnak és élőnek így lehet már a legjobb. Mert nincsen másként, nem is lesz és korántsem azért, hogy nem is lehetett volna. A feltételes mód múlt idejű alakja analitikus. Segédigéje a volna, ami a van, feltételes módú, egyes szám, harmadik személyű alakja.

Minden úgy van, ahogy lesz és minden úgy lesz, ahogy volt és minden úgy volt, ahogy van.

1984

A következőkben megszűnik a napi bontás. Az év, mint egyetlen folyam, fuldoklást imitáló vers áradataként manifesztálódik, amennyiben, a szó, tett! (Ottlik), és amennyiben az idáig eljutó olvasó is úgy tekint, tekinthet az 1984-es évre, mint személyes élményeinek egy évnyi terére, belefeledkezvén a szabadon áradó prózába, maga is béklyók nélkül ringatózhat, felelőtlenül változtathatja nézésirányait, horizonttól a magas édig, onnan a hullámok fodrain át az elképzelhető, mégis ismeretlen mélységek sötétjéig. Nem olvastam Orwellt. Akkor. Azóta sem. Az Állatfarmot csempészgettük ide-oda. Nem hét, csak két-három határon. Mócsi Feri kipakolta az autó csomagtartójából, közel az Egyetemhez. Azaz a BTK-hoz. Ady tér. Egyetem utca. Nincs harminckét neve a helynek. Sokkal több neve van. Nincsen neve egyetlen egy sem. Nem emlékszem, melyik év volt. Már jobban olvadt, mint 1984-ben. Állatfarm kötegek hevertek a csomagtartóban. Voltak elosztó emberek. Emberek, akikre könyveket bízta. Münchenből, Chicagóból, Budapestről. Csomagoltak, pakoltak, üzentek, levelet írtak, telefonáltak, lehallgatták őket, elindultak, megérkeztek. Találkoztunk. Felemelték a csomagtartó tetejét. Kalóznak a kincses ládájukat. Poseidon a tenger felszínét. Vulcanus a hegyek sipkáit. Arany, ami fénylik. A mélység titkai, aranyhalak. Tűz, arany izzás a hegyek belsejében. Vér, vihar, hamu.

A vihart kezdtük próbálni.

Shakespeare A vihar című komédiáját 1610-11-ben írhatta, először 1611-ben adták elő. Valószínűleg ez Shakespeare utolsó önálló darabja. A shakespeare-i komédiák középpontjában általában a szerelem vagy a házasság áll. Általában két szinten jelenik meg ez a téma; az egyik a magasabb társadalmi réteghez tartozó szereplők szerelmét jeleníti meg – itt Miranda és Ferdinand –, a másik szál pedig az alacsonyabb rangú szereplők humoros karakteréből adódik (Trinculo és Stephano). A vihar fő témája a szerelem, de megjelenik az élet negatív oldala is; a gonoszság szintén jelen van. Ez azonban nem nyer nagyobb teret, a darab a szereplők békülésével ér véget, és azzal a lehetőséggel, hogy Ferdinand és Miranda szerelme ellensúlyozza apáik ellenségeskedését. Formailag tekintve, a szövegben megjelenik a próza és a blank verse is. A komikus jeleneteknél a próza dominál, míg a blank verse a komolyabb jeleneteknél fordul elő. A Vihar egyetlen hivatalos szövege az Első fólió-ban található, amelyet 1623-ban adtak ki. A fólió szövegét Ralph Crane, a King's Man írnoka jegyezte le. Először valószínűleg 1611. november 1-jén, vagy röviddel azelőtt adták elő az udvarban, így a keletkezésének dátuma szinte biztosan 1611. Ezután 1612–13 telén az Erzsébet hercegnővel való eljegyzése alkalmából I. Károly király udvarába látogató rajnai palotagróf szórakoztatására adhatták elő.

Április 14-én kivonultunk a JATE Klubból. Át az Aud. Max.-ba.

Háromnegyed négy volt. Sütött a nap, a hosszú, magas, keskeny ablakok aranytömbökre vágta fényükkel az emelkedő ülés sorokat. A lépcsők alvadt vér színükkel remegtek a porban. Tükrök és függönyök között bevonultunk. 1987? szeptemberéig ott volt az én 8.15-ös Csoportom.

És Sokan Mások.

Tegnap Mohácson játszottuk a Náciszt, majdnem légüres térben. Az volt belül is és kívül is. „Régen, faluhelyen a szereplő legalább a szerepet tudta és nem kellett súgni neki.” Használható kritika. Eljátsszuk. („Semmi egyebet nem közölhetek róluk.” – Ottlik Géza: Drugeth legenda)

H. Laci elment. Összecsomagolt. Attilával ültek két órát délelőtti vonat indulásáig. Attól tartok, hogy a 11 óra 10-es vonattal ment. Azzal, amivel én is legutoljára. És, amikor jöttem vissza, találkoztunk az állomáson. Ő is Szegedre jött. Állt a gitárokkal. Hát, akkor – mondtam. Jó – válaszolta. Értettük egymást? Ez nagyon jó. Föllázadni. Én is csak a szót próbálgatom.

Ezek itt mind rabszolgák. Mondta.

Ezért laktunk együtt. Láttam, hogy neki ez is laktanya. Fogság. Parancsra végrehajtani! És most sem tagadta meg a parancsot. Leszerelt. Le, ebből a ganéból. Elégette az értelmetlen papírhalmazokat. Rajzok, térképek.

Terror, öcsécském. Ezt mondta.

Vénasszony. Ezt is.

Csak a gitártok. Blues. Így, tárgyilagosan.

Mikor meghalt Andropov (sic!), játszottunk. Egy perces néma vigyázz. Hunyadi László. (azon a napon amikor meghalt andropov este játszottunk egy perces néma vigyázz hunyadi lászló meghalt a csel nárciszt játszottunk vagyis a profán nárciszt a rendes nárciszt ami az ungvárnémeti volt – „jaj! jaj szegénynek énnem, ki szomjamat Akarám el üzöm, – és örök bánatot ivám!” – azt már eljátszotta alföldi robi mert ő jött át szentesről játszani de aztán hatnyolc előadás után ez elmúlt de nem múlt el a bayer aszpirin a tolnai ottó darabja pontosabban az a kerek hófehér dobogó amit a jate klub csináltatott a szegedi vendégjátékhoz jancsó rendezte újvidéken ezt hozták szegedre azon állt ladik kati neki lett ez a darab - „Egyszer szél és fehérség. Por. Kísértés. Mindenki valamit keres, még a homok is ideges.” Kosztolányi – neki lett írva írta neki az író például ladik kati is író illetve költő tolnai is költő de darabot is írt ám valamint ladik kati színésznő bonyolult ez a kikicsoda de az már nem annyira bonyolult hogy ez a dobogó megmaradt a raktárban állt álldogált várakozott a dobogó én figyeltem ezt a várakozást aztán jött a nárcisz és a robi és a dobogó mint egy körkörös folyópart egy végtelenített svenk önmagunkról ezt csinálta robi tizenhét volt aztán elindult egy másik darab sorra meghaltak a neduddkik csernyenko andropov és azt találtuk ki hogy csinálunk egy olyan nárciszt amiben van öt-hat fókusz ám a többi improvizáció egy kalandos kanavász amire ráhúzzuk az aznapeste gúnyját igen a laza felsőt öltönyt vagy melegítőt cipőt papucsot vagy a mezítlábat ami éppen van együtt lökjük a nézőkkel ami van és az van ami aznap este van hó vagy halál mindegy mert a hófehér dobogó is kivárt bennünket aztán elenyészett mert úgyis csend illetve „fogok áldozni ott a helyszínen hogy ragyog hogy ragyog bennem a keresztje hogy ragyog hogy ragyog hogy ragyog”)

Így tudom legjobban elfelejteni ezt az éjszakát.

1957. május 23-án tartóztatják le Bibót. 1958. augusztus 2-án mondták ki az életfogytiglani ítéletet. Június 17-én végezték ki Nagy Imrét, de ezt bent sem tudták. 59

áprilisáig a Gyűjtőben. Vác. 60-ban éhségstrájk a korlátozott amnesztia miatt. 1 év Márianosztrán („Ne csak őrizd: gyűlöld is a rabot”). 1963. Március 27-én szabadult.

Bibó szerint Mindszenty nem tudta, ki az a Nagy Imre. November másodikán a Petőfi párt tagjaként lesz miniszter a kormányban. Bibó István 1956-os írásai – részletek, összefoglaló (AB 1983) Három írás maradt, legalább hat volt. „A kommunista párt halott, ám a kommunisták annál elevebbek.” (Így kezdődik egy elveszett írás – október 25-e táján.)

Kovács Lajos, színész. Amikor először láttam – 1977 vagy 78, Békéscsaba, Egy szerelem három éjszakája – nem vettem észre a kisgyereket. Aztán a hallomások – Szolnok, 1982, Hamlet – Ő? Hogyan? Írások a szerepeiről. Ványa bácsi, 1983. Nem sokat mondanak, a robosztusságot és nagyságot elismerik, de a Paállal való, és persze Árkosival, munka lényegét nem. A Ványát már láthattam. Akkor már láttam a magányt, a kiszolgáltatottságot, játék a virággal, monológ (mint kutya) az asztal alatt, majd a végén, a győzelmen és vereségen kívüli/feletti megnyugvás – ami mögött valakinek állnia kellett. A Meierben volt egy jelenet, mikor fölállt egy székre és elmondta, hogy vasárnaponként bezárkózik egy sufniába, repülőmodelleket ragaszt és repül, repül, REPÜL! Ez egyszerre volt groteszk és rettenetes. Állt széttárt karokkal és zúgva, bömbölve repült. Elöntött valami borzalmas hideglelés és retteneteset röhögtem. Sírás helyett, persze, a szégyen lassan olvasztott szét, mert a zúgás utáni csöndbe rondítottam.

Tegnap verseket mondott. 85 kilós kisfiú. Romantikus. Szóvallású. 66 vershez 66 abszolút szerepet mutatott. Ez nem művészet. Ez a teljesen kitöltött szereptér. Lehet másképpen, lehet égetően szűk, lehet erős, dilettáns (hát, persze, csak ÉL!) csak egyet nem lehet: rést találni ezen a szerepzubbonyon (kényszer). Meg még egyet: hazudni. Azt nem lehet.

Nem lehet ilyen-olyan szerepeket eljátszani. Ez nem játék. Néhány találkozás Szerencsés? Nem szerencsés, hogy a kő kemény és a vaj puha. Így van. Ígyvan-találkozás.

Nem vagyok színész – mondja.

Leverő tehetség, inkább.

Viszontlátásra, barátom.

Megcsókoltam.

A könyvesboltban mondja Grendel Lajos, hogy vegyük meg Vladimir Holan kötetét – Éjszaka Hamlettel, mert a század egyik legnagyobb cseh költője. Holan 1945 és 48 között egy pánszláv koraszakot élt meg. 1949-től 1963-ig hallgatott. Majd publikált ugyan, de az irodalmi életbe nem tért vissza.

1968-tól a haláláig nem hagyta el a lakását.

Meghalt 1980. Március 31-én.

1231. március 31. IV. Béla és V. István magyar királyok, Bécsben Békét kötnek II. Ottokár cseh királlyal. A magyar királyok lemondanak Stárejaországra kiterjesztett igényükről.

1387. március 31. Luxemburgi Zsigmondot, Himházi Benedek, veszprémi püspök, Székesfehérvárott magyar királlyá koronázza.

1854. március 31. A japánok, Matthew C. Perry, amerikai tengerésztiszt nyomására megkötik a kanagavai egyezményt.

1940. március 31. Horthy Miklós kormányzó fiát, Horthy Istvánt kinevezik a MÁV elnökévé

1889. március 31. – Befejezik az Eiffel-torony harmadik, utolsó szintjét Párizsban.

1901. március 31. A Daimler Motor bemutatja új autómódeljét Nizzában. Melyet a megrendelő, Jellinek lányának neve után Mercedesnek neveznek el

1909. március 31. A Titanic gőzhajót építeni kezdik az írországi Belfastban.

1970. március 31. Miután 12 évig keringett a Föld körül, a Csendes óceánba csapódik az USA első műholdja, az Explorer 1.

1987. március 31. A Szovjetunióban fellövik a MIR űrállomás csillagászati modulját, a KVANT-1-et.

2005. március 31. Michael Brown és csapata felfedezi a Makemake nevű törpebolygót. A teremtés és a termékenység polinéz istene után a Makemake nevet kapta a negyedik törpebolygó, melyet eddig csak a 2005 FY9 jelöléssel illeltek.

„Boldogság nem lakhat túlszűfolt szívben... Hiszen éppen amikor a gyönyör füstje elhatna a testüregéből visszacsapódó bánatig, a gondolat már a síremlékeket kerülgeti. Ha a víz csakugyan áramlik, akkor szabad és megbékítő nyugalmat aligha hoz a pihenés. És a költő? Nézd csak, ő megy, megy, de másfele tart, mintha nem lenne itt, ahol még van...”

(Vladimir Holan: Shelley levelei fölött)

Az Oblomovban olvasom, Psinyicina(?) volt férjéről a következőket írja: „nem néz úgy mindenkire, mintha kérné, hogy nyergelje meg, s vágtsa rajta tovább.”

Pál első levele. Tizenharmadik rész, Korinthusbeliekhez. Tükör által homályosan.

„absolutamente szecessario” A Konzul és Lowry és Hajnóczy emlékére.

Koszorúzás. Kedden, Ilia Mihály kivitt egy széket a Bölcsészkar Radnóti emléktáblája elé. Utána ment Szigeti Lajos egy koszorúval. Ilia Mihály fölállt a székre és a kampóra

akasztotta a koszorút. Szigeti Lajos lentről nézte. Ilia Mihály leszállt a székről és bement az épületbe Szigeti Lajossal. A koszorún sárga virágok is voltak.

„műsorváltás” – nem adott hát lelkünknek erőt Tarkovszkij.! Nem adott, mert nem játszották a Rubljovot.

Végre. A Délmagyarország december 2. számában a főszerkesztő támad és figyelmeztet. Az egyetem nevelési pártcsoportjának gyűléséről. „Minden beszámolóban már-már botránykőnek nevezett ifjúsági parlament és diáklap (ez a Gondolatjel). Mindez „a kommunisták orra előtt”, azaz: ellenséges eszmék terjesztése, passzivitás (így szokták nevezni, ha valaki nem megengedett témában alkot stb.). Taktikájukhoz tartozik, hogy szerzőket, szerkesztőket alig, inkább az ún. „tanárfelelőst”, aki legtöbbször maga is párttag, fenyegetik, figyelmeztetik. Így, aztán a „humánus” szerkesztőségek általában, szép, emberi gesztussal lemondanak.

Napok óta éreztem, hogy új Ottlik fog megjelenni, kell. Mentem az utcán és éreztem, s most, tessék, leszálok a Széchenyi téren, újságomat megvenni igyekszem és fõnn, az üveg mögött a 12. Jelenkor – Ottlik Géza: Buda (regényrészlet) – szinte tanácstalan lettem, megvegyem?, aztán látom: Nádas, Esterházy, Mándy, Pilinszky, Rónay György, Nemes Nagy Ágnes, s belül kiderül, hogy Lengyel Balázs szerkesztette – mint 38 éve az Újholdat, ennyi hát a „hosszú hódoltság”, 30-40 év, „vendégszerkesztő”, ó, nagyszerű, gondoltam, irodalmi pillanat.

Summary

József Balog, a literary historian, actor and lecturer at the University of Szeged, discusses the theatrical world of the 1980s, including the situation of university stages and the atmosphere of the internal workshop.